

Dne 3. června 1970 se dožil prof. B. Trnka 75 let. Narodil se r. 1895 v Kletečné u Humpolce, studoval a maturoval na žižkovském klasickém gymnasiu, pak studoval anglistiku a bohemistiku na Karlově universitě v Praze. Naší veřejnosti je dobře znám jako profesor anglického jazyka a starší

² Podnětnost Nosilových myšlenek dokumentoval I. Poldauf tím, že výbor z nich znovu otiskl spolu s krátkou osobní vzpomínkou (*Cizí jazyky ve škole* 14, 1969/70, s. 282-293).

anglické literatury na Karlově univerzitě v Praze, jako nejstarší žák prof. Viléma Mathesia a jeden ze zakladatelů Pražského lingvistického kroužku. Docentem se stal r. 1925, profesorem byl jmenován r. 1930. Od svého mládí působí dodnes na Karlově univerzitě. Je autorem velkého množství vědeckých prací (knih, článků, recenzí odborného obsahu) i praktických učebnic angličtiny a jiných germánských jazyků (holandštiny, dánštiny, švédštiny a norštiny). Pracuje vědecky v oboru anglického jazyka a obecné jazykovědy funkčního, strukturního pojetí, založeného a rozvíjeného v Pražském lingvistickém kroužku, později v Kruhu moderních filologů při ČSAV. Tato jazykovědná teorie vidí jazyk jako relativně uzavřený systém o omezeném počtu (inventáři) jednotek rozložených podle své složitosti a funkce do několika vrstev, plánů: fonologického, morfologického, syntaktického a nadsyntaktického (promluvového).

Jako většina Pražského lingvistického kroužku se prof. Trnka nejprve ve třicátých letech zaměřil na teorii fonému (funkčně pojaté hlásky, schopné rozlišovat slova jazyka) a jako fonolog záhy vynikl a pronikl i na mezinárodní lingvistické fórum. Jako první soustavně zpracoval fonologii moderní angličtiny v knize *A Phonological Analysis of Present-day Standard English (Prague Studies in English, 5, 1935)*; v přepracované podobě vyšla v r. 1966 v Tokiu (Hokuou Publishing Co.). Fonologii současného anglického jazyka i fonologické soustavě v historickém vývoji (v diachronii) věnoval řadu menších pojednání v době před 2. světovou válkou a po ní. Vedle fonologie přispěl rovněž k funkční teorii morfologie hlavně po válce (viz jeho univerzitní skriptum *Rozbor současné spisovné angličtiny, 2. díl, 1954, od té doby několikrát vydaná*) i k syntaxi. Již jeho habilitační spis je *Syntaktická charakteristika řeči anglosaských památek básnických (1925)*, dále monografie *On the Syntax of the English Verb from Caxton to Dryden (1930 jako 3. svazek Travaux du Cercle linguistique de Prague)*, přeložená do japonštiny (1934). V období poválečném se těžiště Trnkova teoretického úsilí přesunulo na vrstvy jazykových jednotek bilaterálních, nesoucích významy. Sem patří jeho práce o morfologii a v ní teorie slovních druhů chápaných jako svazky morfologických rysů, jejichž součty se navzájem odlišují, práce o konverzi slovních druhů (1969) a o úloze slovosledu ve větě (1968). V nejnovější době pak se zaměřil na problém slova (viz článek „Words, Semantemes, and Sememes“ ve sborníku *To Honor Roman Jakobson, s. 2050–4, 1967*), jež chápe trojím způsobem: jako fonologický útvar bez významu, jako sémantém (lexikální tvar) nesoucí i různé významy. Totožnost slova jakožto jediného sémantému je založena na ústředním sémantickém rysu společném všem jeho semémům, jež se navzájem od sebe podstatně neliší. Podnětné a originální jsou i Trnkovy práce o teorii vlastních jmen a jejich dvojí funkci, identifikující a diferencující – viz článek „Problém vlastních jmen“ ve *Philologica Pragensia, 6, 1963 – aj.*

Prof. Trnka vyložil své nejobecnější názory na fungování jazyka ve svých článcích (1943, 1957 ve *Voprosech jazykoznanija č. 3, 1958*) a dále v pracích o synchronii a diachronii (1933), o jazykovém znaku (1961, 1964), o jazykové analogii (1936, 1961), o vztahu jazykovědy a myšlenkové struktury doby (1948), o jazykových protikladech a kontrastech a jejich neutralizaci (1937, 1938, 1958), o kombinatorice fonémů (1936), o mezislovních signálech (1940), o jazykových cizostech (1942, 1964), o slovech autonomních a syntagmatických (1960), o stylu (1941). Je možno říci, že obecná jazykověda prostupuje všechny jeho práce a dala by se z nich vyčlenit jako jedna souvislá a ucelená funkční teorie jazyka a jeho vnitřních i vnějších vztahů a zákonitostí. Funkčně strukturální jazykověda v Trnkově pojetí používá pomocně logiky a je novodobým příkladem toho, jak vědecky objektivizovat jazykovědu, obhájit autonomii jejích metod a vymanit ji z područí atomismu mladogramatiků. Jazyk takto pojatý je složitá hierarchie vztahů, je soustava pod-systémů.

Prof. Trnka jako první u nás (1949, 1951) uvedl do jazykovědy kvantitativní, statistické hledisko. Kromě vyslovené lingvistických problémů se zabýval praxí i teorií těsnopisu (1930 a dříve). Založil jej na fonémech češtiny a vypracoval podle toho i svou vlastní těsnopisnou soustavu (1937). Její učebnici má v rukopise (1970). Ukázal zde mimo jiné aplikaci teorie v praxi a dávno před válkou implikoval styk a spolupráci dvou různých vědních disciplín, který v zahraničí byl badateli explicitně formulován až v šedesátých letech XX. století jako mezioborový výzkum (*interdisciplinary research*).

K doplnění obrazu jeho vědecké činnosti ještě připomeňme, že prof. Trnka pracoval i v anglické literatuře středověké (Geoffrey Chaucer) a renesanční (John Milton), zvláště o filosofii děl

Williama Shakespeara (*ČMF, 37, 1955, s. 73–82*; sborník *Charles University on Shakespeare, 1966, s. 55–63*). V pracích tohoto druhu i v dosud nevydaných přednáškách o středověké latinské literatuře a jejich vztazích k antické vzdělanosti vyslovil pozoruhodné myšlenky.

V jazykovědné a teoretické složce díla prof. Trnky je nutno vyzdvihnout jeho úctu k jazykové zkušenosti a jejím faktům. Z tohoto hlediska pochopíme, že jeho úsilí o propracování vědní metodologie není samoúčelné a odtržené od faktů přirozených jazyků. To vysvětluje i jeho celkem zdrženlivý postoj k novinkám americké lingvistiky transformační, generativní, matematické a strojové. Jazykovědná teorie u prof. Trnky vychází z jazykové empirie a mífí k adekvátnímu zobrazení jazykové empirie.

Prof. Trnka se podílel a podílí významně i na organizaci našeho vědeckého života v oborech moderní filologie a obecné jazykovědy: Byl editorem a (spolu)redaktorem vědeckých knižnic a časopisů jako *Travaux du Cercle linguistique de Prague, Časopis pro moderní filologii, Philologica Pragensia a Prague Studies in English*. Mnoho roků řídil Kruh moderních filologů při ČSAV jako jeho předseda a nyní jako čestný předseda.

Jako univerzitní profesor vyškolil mnoho středoškolských učitelů angličtiny a vědeckých adeptů. Tím pokračoval, uskutečnil a fakticky dovršil vědeckou činnost a záměry svého učitele, našeho prvního anglisty prof. Viléma Mathesia, jehož učení pojmově precizoval a nově rozvinul. Svou metodičností ve vědě i v ostatním životě i svou pracovitostí, vědeckou a morální důsledností a spravedlivostí může být vzorem pro ty, kteří chtějí následovat. Jeho fyzická svěžest i v tomto věku a jeho filosofie aktivního života jím prakticky prováděná naznačují, že budeme svědky jeho dalších prací a roků.*

anglické literatury na Karlově universitě v Praze, jako nejstarší žák prof. Viléma Mathesia a jeden ze zakladatelů Pražského lingvistického kroužku. Docentem se stal r. 1925, profesorem byl jmenován r. 1930. Od svého mládí působí dodnes na Karlově universitě. Je autorem velkého množství vědeckých prací (knih, článků, recenzí odborného obsahu) i praktických učebnic angličtiny a jiných germánských jazyků (holandštiny, dánštiny, švédštiny a norštiny). Pracuje vědecky v oboru anglického jazyka a obecné jazykovědy funkčního, strukturního pojetí, založeného a rozvíjeného v Pražském lingvistickém kroužku, později v Kruhu moderních filologů při ČSAV. Tato jazykovědná teorie vidí jazyk jako relativně uzavřený systém o omezeném počtu (inventáři) jednotek rozložených podle své složitosti a funkce do několika vrstev, plánů: fonologického, morfologického, syntaktického a nadsyntaktického (promluvového).

Jako většina Pražského lingvistického kroužku se prof. Trnka nejprve ve třicátých letech zaměřil na teorii fonému (funkčně pojaté hlásky, schopné rozlišovat slova jazyka) a jako fonolog záhy vynikl a pronikl i na mezinárodní lingvistické fórum. Jako první soustavně zpracoval fonologii moderní angličtiny v knize *A Phonological Analysis of Present-day Standard English (Prague Studies in English, 5, 1935)*; v přepracované podobě vyšla v r. 1966 v Tokiu (Hokuou Publishing Co.). Fonologii současného anglického jazyka i fonologické soustavy v historickém vývoji (v diachronii) věnoval řadu menších pojednání v době před 2. světovou válkou a po ní. Vedle fonologie přispěl rovněž k funkční teorii morfologie hlavně po válce (viz jeho universitní skriptum *Rozbor současné spisovné angličtiny, 2. díl, 1954*, od té doby několikrát vydaná) i k syntaxi. Již jeho habilitační spis je *Syntaktická charakteristika řeči anglosaských památek básnických (1925)*, dále monografie *On the Syntax of the English Verb from Chaucer to Dryden (1930 jako 3. svazek *Travaux du Cercle linguistique de Prague*), přeložená do japonštiny (1934)*. V období poválečném se těžiště Trnkova teoretického úsilí přesunulo na vrstvy jazykových jednotek bilaterálních, nesoucích významy. Sem patří jeho práce o morfologii a v ní teorie slovních druhů chápaných jako svazky morfologických rysů, jejichž součty se navzájem odlišují, práce o konverzi slovních druhů (1969) a o úloze slovosledu ve větě (1968). V nejnovější době pak se zaměřil na problém slova (viz článek „Words, Sememes, and Sememes“ ve sborníku *To Honor Roman Jakobson, s. 2050–4, 1967*), jež chápe trojím způsobem: jako fonologický útvar bez významu, jako sémantém (lexikální tvar) nesoucí i různé významy. Totožnost slova jakožto jediného sémantému je založena na ústředním sémantickém rysu společném všem jeho sémémům, jež se navzájem od sebe podstatně neliší. Podnětné a originální jsou i Trnkovy práce o teorii vlastních jmen a jejich dvojí funkci, identifikující a diferencující – viz článek „Problém vlastních jmen“ ve *Philologica Pragensia, 6, 1963 – aj.*

Prof. Trnka vyložil své nejobecnější názory na fungování jazyka ve svých článcích (1943, 1957 ve *Voprosech jazykoznanija č. 3, 1958*) a dále v pracích o synchronii a diachronii (1933), o jazykovém znaku (1961, 1964), o jazykové analogii (1936, 1961), o vztahu jazykovědy a myšlenkové struktury doby (1948), o jazykových protikladech a kontrastech a jejich neutralizaci (1937, 1938, 1958), o kombinatorice fonémů (1936), o mezislovních signálech (1940), o jazykových cizostech (1942, 1964), o slovech autonomních a syntagmatických (1960), o stylu (1941). Je možno říci, že obecná jazykověda prostupuje všechny jeho práce a dala by se z nich vyčlenit jako jedna souvislá a ucelená funkční teorie jazyka a jeho vnitřních i vnějších vztahů a zákonitostí. Funkčně strukturální jazykověda v Trnkově pojetí používá pomocně logiky a je novodobým příkladem toho, jak vědecky objektivizovat jazykovědu, obhájit autonomii jejích metod a vymanit ji z područí atomismu mladogramatiků. Jazyk takto pojatý je složitá hierarchie vztahů, je soustava pod-systémů.

Prof. Trnka jako první u nás (1949, 1951) uvedl do jazykovědy kvantitativní, statistické hledisko. Kromě vysloveně lingvistických problémů se zabýval praxí i teorií těsnopisu (1930 a dříve). Založil jej na fonémech češtiny a vypracoval podle toho i svou vlastní těsnopisnou soustavu (1937). Její učebnici má v rukopise (1970). Ukázal zde mimo jiné aplikaci teorie v praxi a dávno před válkou implikoval styk a spolupráci dvou různých vědních disciplín, který v zahraničí byl badateli explicitně formulován až v šedesátých letech XX. století jako mezioborový výzkum (*interdisciplinary research*).

K doplnění obrazu jeho vědecké činnosti ještě připomeňme, že prof. Trnka pracoval i v anglické literatuře středověké (Geoffrey Chaucer) a renesanční (John Milton), zvláště o filosofii děl

Williamu Shakespeara (*CMF, 37, 1955, s. 73–82*; sborník *Charles University on Shakespeare, 1966, s. 55–63*). V pracích tohoto druhu i v dosud nevydaných přednáškách o středověké latinské literatuře a jejich vztazích k antické vzdělanosti vyslovil pozoruhodné myšlenky.

V jazykovědné a teoretické složce díla prof. Trnky je nutno vyzdvihnout jeho úctu k jazykové zkušenosti a jejím faktům. Z tohoto hlediska pochopíme, že jeho úsilí o propracování vědní metodologie není samoúčelné a odtržené od faktů přirozených jazyků. To vysvětluje i jeho celkem zdrženlivý postoj k novinkám americké lingvistiky transformační, generativní, matematické a strojové. Jazykovědná teorie u prof. Trnky vychází z jazykové empirie a mífí k adekvátnímu zobrazení jazykové empirie.

Prof. Trnka se podílel a podílí významně i na organizaci našeho vědeckého života v oborech moderní filologie a obecné jazykovědy: Byl editorem a (spolu)redaktorem vědeckých knižnic a časopisů jako *Travaux du Cercle linguistique de Prague, Casopis pro moderní filologii, Philologica Pragensia a Prague Studies in English*. Mnoho roků řídil Kruh moderních filologů při ČSAV jako jeho předseda a nyní jako čestný předseda.

Jako universitní profesor vyškolil mnoho středoškolských učitelů angličtiny a vědeckých adeptů. Tím pokračoval, uskutečnil a fakticky dovršil vědeckou činnost a záměry svého učitele, našeho prvního anglisty prof. Viléma Mathesia, jehož učení pojmově precizoval a nově rozvinul. Svou metodičností ve vědě i v ostatním životě i svou pracovitostí, vědeckou a morální důsledností a spravedlivostí může být vzorem pro ty, kteří chtějí následovat. Jeho fyzická svěžest i v tomto věku a jeho filosofie aktivního života jím prakticky prováděná naznačují, že budeme svědky jeho dalších prací a roků.*